

Nd. 564. Frumvarp til vaxtalaga. [321. mál]

(Lagt fyrir Alþingi á 109. löggjafarþingi 1986–87.)

I. KAFLI

Gildissvið.

1. gr.

Lög þessi gilda um vexti af fjárkröfum á sviði fjármunaréttar og á öðrum sviðum réttarins, eftir því sem við getur átt, nema öðruvísi sé kveðið á í lögum.

2. gr.

Auk vaxta taka lög þessi til annars endurgjalds sem áskilið er eða tekið fyrir lánveitingu eða umlíðun skuldar.

3. gr.

Ákvæði II. og III. kafla laga þessara um ákvörðun vaxta gilda því aðeins að ekki leiði annað af lögum, samningum eða venju.

II. KAFLI

Almennir vextir.

4. gr.

Almenna vexti skal því aðeins greiða af fjárkröfum fram að gjalddaga þeirra að það leiði af samningum, venju eða lagafyrirmælum.

5. gr.

Þegar samið er um vexti af fjárkröfu, en ekki tiltekin fjárhæð þeirra, skulu vextir vera jafnháir vegna meðaltali vaxta af almennum óbundnum sparisjóðsreikningum hjá viðskiptabönkum og sparisjóðum á þeim tíma sem til skuldar er stofnað.

6. gr.

Sé samið um breytilega vexti í samræmi við hæstu lögleyfða vexti eða hæstu vexti á markaðnum á hverjum tíma skal miða við hæstu gildandi vexti af hliðstæðum lánnum hjá viðskiptabönkum og sparisjóðum eins og þeir eru á hverjum tíma, sbr. 8. gr.

7. gr.

Kröfur um skaðabætur skulu bera vexti frá og með þeim degi er hið bótaskylda atvik átti sér stað og skulu þeir nema vegna meðaltali vaxta af almennum óbundnum sparisjóðsreikningum hjá viðskiptabönkum og sparisjóðum á þeim tíma er atvikið átti sér stað. Sé skaðabótakrafa miðuð við verðlag síðar en hið bótaskylda atvik átti sér stað ber krafan þó vexti frá þeim tíma.

8. gr.

Viðskiptabönkum og sparisjóðum ber án tafar að tilkynna Seðlabanka Íslands um öll vaxtakjör og breytingar á þeim í því formi sem Seðlabankinn krefst.

Seðlabankinn skal fyrir lok mánaðar birta í Lögbirtingablaði í aðgengilegu formi öll almenn vaxtakjör hvers viðskiptabanka og sparisjóðanna sameiginlega svo og vegið meðaltal þeirra, svo sem áskilið er í lögum þessum, og skal hver tilkynning lögð til grundvallar samkvæmt lögnum næsta mánuðinn eða uns næsta tilkynning birtist.

III. KAFLI

Dráttarvextir.

9. gr.

Dráttarvextir skulu reiknast af fjárkröfu frá og með gjalddaga hennar, sé hann fyrir fram ákveðinn, fram að greiðsludegi.

Nú er ekki samið um gjalddaga kröfu og er þá heimilt að reikna dráttarvexti þegar liðinn er mánuður frá því að kröfuhafi sannanlega krafði skuldara um greiðslu og áskildi sér rétt til dráttarvaxta. Sé sá mánaðardagur, sem greiðslukrafan miðast við, ekki til í næsta mánuði skal skuldari greiða dráttarvexti frá og með síðasta degi þess mánaðar.

Þrátt fyrir ákvæði 2. mgr. er ætíð heimilt að reikna dráttarvexti frá þeim tíma er dómsmál telst höfðað til heimtu kröfunnar, sbr. þó 15. gr. um skaðabætur.

10. gr.

Dráttarvextir af fjárkröfum í íslenskum gjaldmiðli skulu ákveðnir af Seðlabanka Íslands sem ársvextir með þeim hætti að hlutfallið milli dráttarvaxta, að viðbætti tölunni 100, og ávöxtunar nýrra almennra útlána skv. 2. mgr. þessarar greinar, að viðbætti tölunni 100, sé á bilinu 1,05 til 1,10.

Seðlabanki Íslands skal mánaðarlega reikna vegið meðaltal ársávöxtunar á nýjum almennum útlánnum hjá viðskiptabönkum og sparisjóðum og birta meðaltal þetta í Lögbirtingablaði ásamt dráttarvöxtum skv. 1. mgr. og skulu þeir dráttarvextir gilda næsta mánuðinn eða uns næsta tilkynning er birt í Lögbirtingablaði.

Viðskiptaráðherra setur, að fengnum tillögum Seðlabanka Íslands, nánari reglur um grundvöll og útreikning meðalávöxtunar og dráttarvaxta samkvæmt grein þessari og 11. gr.

11. gr.

Dráttarvextir af löglegum fjárkröfum í erlendum gjaldmiðli skulu ákveðnir af Seðlabanka Íslands sem ársvextir með þeim hætti að hlutfallið milli dráttarvaxta, að viðbætti tölunni 100, og meðalvaxta viðkomandi gjaldmiðils á innlendum gjaldeyrisreikningum í viðskiptabönkum og sparisjóðum, að viðbætti tölunni 100, sé á bilinu 1,05 til 1,10.

Um útreikning Seðlabanka Íslands á meðalávöxtun og ákvörðun dráttarvaxta skv. 1. mgr. greinarinnar, birtingu útreiknings og gildistíma dráttarvaxta fer eftir ákvæðum 2. mgr. 10. gr. laga þessara.

Sé um gjaldmiðil að ræða sem ekki er gefinn kostur á að eiga á innlendum gjaldeyrisreikningi hér á landi eða gjaldmiðil sem ekki er skráður hér á landi skal miða við vexti af almennum óbundnum sparisjóðsreikningum í hlutaðeigandi landi samkvæmt upplýsingum Seðlabanka Íslands.

12. gr.

Áfallnir dráttarvextir skulu lagðir við höfuðstól skuldar og nýir dráttarvextir reiknaðir af samanlagðri fjárhæð ef vanskil standa lengur en 12 mánuði. Aldrei skal reikna slíka vaxtavexti oftari en á 12 mánaða fresti.

13. gr.

Ef atvik, sem varða kröfuhafa og skuldara verður ekki um kennt, valda því að greiðsla fer ekki fram skal ekki reikna dráttarvexti þann tíma sem greiðsludráttur verður af þessum sökum.

14. gr.

Sé mál höfðað til heimtu fjárkröfu og dráttarvaxta krafist má, þrátt fyrir ákvæði 88. gr., sbr. 193. gr. laga nr. 85/1936, sbr. lög nr. 28/1981, dæma dráttarvexti frá þeim tíma, er mál telst höfðað, til greiðsludags enda þótt vaxtahæð sé ekki tilgreind í stefnu.

15. gr.

Skaðabótakröfur skulu bera dráttarvexti skv. 1. mgr. 10. gr. að liðnum mánuði frá þeim degi er kröfuhafi sannanlega lagði fram þær upplýsingar sem þörf var á til þess að meta tjónsatvik og fjárhæð bóta. Við ákvörðun miskabóta og örorkubóta fyrir líkamstjón geta dómstólar þó ákveðið annan upphafstíma dráttarvaxta.

16. gr.

Pegar greiða skal dráttarvexti samkvæmt lögum þessum skulu almennir vextir, verðbætur eða annað umsamið álag falla niður.

IV. KAFLI

Viðurlög og málsmeðferð.

17. gr.

Hver, sem af ásetningi eða stórfelldu gáleysi, hagnýtir sér á óréttmætan hátt fjárþröng viðsemjanda síns eða aðstöðumun þeirra að öðru leyti til þess að áskilja sér vexti eða annað endurgjald fyrir lánveitingu eða umliðun skuldar umfram gildandi vaxtamörk sambærilegra

útlánsvaxta hjá viðskiptabönkum og sparisjóðum, á þeim tíma er til skuldar er stofnað, sbr. 8. gr., skal sæta sektum, varðhaldi eða fangelsi allt að einu ári. Sé brot ítrekað eða sakir miklar varðar brotið varðhaldi eða fangelsi allt að tveimur árum.

Ákvæði 1. mgr. tekur einnig til þeirra sem bera fyrir sig eða framselja samning eins og þar er lýst eða hafa af honum óréttmætan ávinning. Um hlutdeild í brotum að öðru leyti og um tilraun til brota fer eftir III. kafla almennra hegningarlaga, nr. 19/1940.

Gera má lögaðila fésekt fyrir brot á lögum þessum án tillits til þess hvort sök verður sönnuð á fyrirsvarsmann eða starfsmann lögaðilans. Hafi fyrirsvarsmaður eða starfsmaður gerst sekur um brot á lögum þessum má einnig gera lögaðilanum sekt og sviptingu starfsréttinda, enda sé brotið drýgt til hagsbóta fyrir lögaðilann eða hann hafi notið hagnaðar af brotinu.

18. gr.

Hver, sem af ásetningi eða stórfelldu gáleysi áskilur sér hærri dráttarvexti en leyfilegt er samkvæmt lögum þessum, skal sæta sektum, varðhaldi eða fangelsi allt að einu ári. Sé brot ítrekað eða sakir mikla varðar brotið varðhaldi eða fangelsi allt að tveimur árum.

Ákvæði 2. og 3. mgr. 17. gr. taka til brota gegn þessari grein, eftir því sem við getur átt.

19. gr.

Ef samningur um vexti eða annað endurgjald fyrir lánveitingu eða umliðun skuldar eða dráttarvexti telst ólögmatgur er sá samningur ógildur og hafi endurgjald verið greitt ber kröfuhafa að endurgreiða skuldara þá fjárhæð sem hann hefur þannig ranglega af honum haft. Oftekna vexti fram að gjalddaga skuldar skal þá miða við það sem er umfram hæstu auglýstu útlánsvexti viðskiptabanka og sparisjóða á hliðstæðum lánnum á þeim tíma er til skuldar var stofnað.

20. gr.

Mál út af refsiverðum brotum gegn lögum þessum sæta meðferð opinberra mála og skulu rekin fyrir sakadómi. Endurgreiðslukröfur og aðrar einkaréttarkröfur má hafa uppi, rannsaka og dæma í slíkum málum, sbr. XVII. kafla laga nr. 74/1974, um meðferð opinberra mála.

V. KAFLI

Gildistaka og bráðabirgðaákvæði.

21. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi. Jafnframt falla úr gildi lög nr. 58/1960, um bann við okri, dráttarvexti o.fl., sbr. lög nr. 71/1965, og lög nr. 56/1979, um dómvexti, viðauki við lög nr. 85 23. júní 1936, um meðferð einkamála í héraði.

Ákvæði II. kafla laga þessara taka til allra skulda sem stofnast eftir gildistöku laganna og ákvæði III. kafla til allra fjárfagna sem falla í gjalddaga eftir gildistöku laga þessara.

Ákvæði til bráðabirgða.

I

Refsiákvæði 2. mgr. 6. gr. laga nr. 58/1960, um bann við okri, dráttarvexti o.fl., skal halda gildi sínu um þau opinber mál sem ríkissaksóknari hefur höfðað til refsingar samkvæmt ákvæði þessu og ekki hafa hlotið fullnaðardóm við gildistöku laga þessara.

II

Nú segir í lánsamningi, gerðum fyrir gildistöku laga þessara, að við vanskil reiknist hæstu lögleyfðir dráttarvextir eins og þeir eru á hverjum tíma og skulu þá dráttarvextir þessir fara eftir 10. gr. laga þessara.

Komi fram í lánessamningi um verðtryggt lán, gerðum fyrir gildistöku laga þessara, að verðtrygging skuli haldast ef greiðsludráttur verður skal regla 16. gr. laga þessara gilda allt að einu um lánessamning þennan.

III

Nú segir í lánessamningi, gerðum fyrir gildistöku laga þessara, að vextir af láni fram að gjalddaga skuli vera breytilegir í samræmi við hæstu lögleyfða vexti á hverjum tíma og skulu þá vextir af þessum lánum eftir gildistöku laganna verða jafnháir vegnu meðaltali vaxta af hliðstæðum lánum hjá viðskiptabönkum og sparisjóðum eins og þeir eru á hverjum tíma.

A t h u g a s e m d i r v i ð l a g a f r u m v a r p þ e t t a .

Hinn 29. desember 1986 fól Matthías Bjarnason viðskiptaráðherra Jónatan Þórmundssyni prófessor að kanna stöðu vaxta- og okurmála, m.a. í tilefni af dómi Hæstaréttar 19. desember s.á. og semja nýtt frumvarp til heildstæðrar löggjafar á þessu sviði. Árangur þess starfs er frumvarp til vaxtalaga sem hér liggur fyrir. Það er unnið í samráði við viðskiptaráðuneytið og Seðlabanka Íslands. Enn fremur var rætt um einstaka þætti þess við sérfróða menn á þessu sviði. III. kafli frumvarpsins um dráttarvexti er í stórum dráttum byggður á frumvarpi til sérstakra laga um dráttarvexti o.fl. sem Benedikt Sigurjónsson fyrrv. hæstaréttardómari og Viðar Már Matthíasson hdl. sömdu og viðskiptaráðherra flutti á Alþingi vorið 1986. Að dráttarvaxtafrumvarpinu var síðan unnið áfram í viðskiptaráðuneytinu. Varð að ráði að fella dráttarvaxtaþáttinn inn í hið nýja vaxtalagafrumvarp með nokkrum breytingum og úrfellingum. Það hefur ótvíærða kosti að setja ein heildarlög um vaxtamál. Við það fæst betri heildarsýn yfir þessi mál, reglurnar verða einfaldari og markvissari og um sum atriði má setja sameiginleg ákvæði án tillits til vaxtaforms. Við samningu dráttarvaxtakafans var höfð hliðsjón af umsögnum ýmissa aðila um áður nefnt dráttarvaxtafrumvarp svo og eldri frumvarpsdrögum hæstaréttarlögmannanna Jóns Steinars Gunnlaugssonar og Baldurs Guðlaugssonar um bætur vegna rýrnunar á verðgildi gjaldkræfra peningakrafna (verðgildisbætur) og um dráttarvexti (1980), ásamt greinargerð og umsögnum nokkurra aðila. Enn fremur var litið til erlends réttar á þessu sviði, einkum dönsku vaxtalaganna.

Í gildandi löggjöf eru almenn ákvæði um vexti í lögum nr. 58/1960, um bann við okri, dráttarvexti o.fl., sbr. l. nr. 71/1965, og lögum nr. 56/1979, um dómvexti, viðauka við lög nr. 85 23. júní 1936, um meðferð einkamála í héraði. Þá eru allmörg sérákvæði í lögum. Vaxtalöggjöfin er nokkuð ósamstæð orðin og úrelt. Er því nauðsynlegt að samræma reglur um vexti og laga þær betur að breyttum viðhorfum og breyttum viðskiptaháttum í þjóðfélaginu. Óhjákvæmilegt er að breyta nokkrum sérákvæðum laga um vexti til samræmis við frumvarp þetta, sjá fylgifrumvörp. Önnur sérlagaákvæði eru látin haldast.

Frumvarp það, sem hér liggur fyrir, tekur mið af þeim forsendum:

1. Að viðhalda því takmarkaða vaxtafrelsi sem Íslendingar búa nú við eftir þróun síðustu ára til aukins vaxtafrelsis.
2. Að treysta og samræma lagaheimildir um ákvörðun vaxta, refisábyrgð og viðurlög við okri.
3. Að tryggja upplýsingar um öll almenn vaxtakjör hjá viðskiptabönkum og sparisjóðum og reglulega birtingu þeirra í Lögbirtingablaði á sem aðgengilegastan hátt.
4. Að gera vaxtareglur þannig úr garði að þær verði einfaldari og meðfærilegri í allri framkvæmd en gildandi reglur, m.a. í dómsmálum.
5. Að tryggja efnisleg málalok í þeim okurmálum sem enn eru til meðferðar fyrir dómstólum.

Allt frá árinu 1957 hafði Landsbanki Íslands, Seðlabanki, heimild til að ákveða vexti við innlánsstofnanir. Bankinn nýtti þá heimild fyrst á árinu 1960. Með 13. gr. laga um

Seðlabanka Íslands, nr. 10/1961, hélst hjá hinum nýstofnaða seðlabanka rétturinn til að ákveða hámark vaxta sem innlánsstofnanir máttu reikna af innlánnum og útlánnum. Heimild þessi náði einnig til ákvörðunar hámarksvaxta samkvæmt lögum nr. 58/1960 og þar með þeirrar undirstöðu sem refsheimild 2. mgr. 6. gr. um okur byggði á. Vaxtaákvæðanir sínar skv. 13. gr. laga nr. 10/1961 birti Seðlabankinn undantekningarlaust í Lögbirtingablaðinu eins og kveðið var á um í 13. gr.

Sumarið 1984 varð veruleg stefnubreyting í vaxtamálum. Hinn 30. júlí 1984 kynnti ríkisstjórnin viðtækar aðgerðir í peningamálum og aðgerðir vegna rekstrarvanda útgerðar og fiskvinnslufyrirtækja. Sama dag gaf Seðlabankinn út fréttatilkynningu um sinn þátt í framkvæmd þessara aðgerða. Í tilkynningu sinni lýsti ríkisstjórnin sig samþykka því að Seðlabankinn hækkaði almenna sparisjóðsvexti tímabundið um 2% og jafnframt að hann veitti innlánsstofnunum svigrúm til sjálfstæðrar ákvörðunar annarra innlánsvaxta og útlánsvaxta, þó þannig að ekki leiddi til hækkunar á vaxtamismun. Á grundvelli þessarar ákvörðunar og að höfðu samráði við bankaráð gaf Seðlabankinn út nýja vaxtaákvörðun 2. ágúst s.á. þar sem einungis vextir af sparisjóðsbókum, afurðalánvextir, dráttarvextir og vextir af skuldabréfum, útgefnum fyrir 11. ágúst 1984, voru fastákveðnir af Seðlabankanum. Aðra vexti var innlánsstofnunum heimilað að ákveða sjálfar en þær skyldu þó tilkynna Seðlabankanum um slíkar ákvarðanir þremur dögum áður en þær tækju gildi. Gat þá Seðlabankinn hafnað breytingu ef hann taldi ástæðu til þess. Frumkvæði að vaxtabreytingum var þannig fengið innlánsstofnunum en þó áskilið samþykki Seðlabankans. Fyrstu vaxtaákvæðanir Seðlabankans samkvæmt hinum nýju reglum gengu í gildi 11. ágúst 1984. Samþykkti Seðlabankinn yfirleitt allar tillögur innlánsstofnana en hafði um það áður samráð við viðskiptaráðuneytið.

Við þá mikilvægu breytingu í átt til aukins vaxtafrelsis, sem lýst var hér að framan, var ekki ráðist strax í nauðsynlegar lagabreytingar, svo sem á bankalöggjöf og l. nr. 58/1960. Eðlilegt var að Seðlabankinn hætti að auglýsa gildandi hámarksvexti, að því marki sem skilyrt ákvörðunarvald í þeim efnunum var löglega fengið innlánsstofnunum. Í stað hámarksvaxta Seðlabankans komu hámarksvextir þeir sem innlánsstofnanir ákváðu með samþykki Seðlabankans.

Í vaxtatilkyningu Seðlabankans frá 2. ágúst 1984 sagði að vaxtaákvæðanir, teknar í samræmi við þessa tilkyningu, skyldu einnig gilda sem hámarksvextir í hliðstæðum og sambærilegum lánsviðskiptum og skuldaskiptum utan innlánsstofnana, sbr. lög nr. 58/1960 og VII. kafla l. nr. 13/1979. Með þeim hætti var lögð áhersla á það í tilkyningunni að hámarksvextir innlánsstofnana, þannig samþykktir af Seðlabankanum, skyldu um leið gilda sem hámarksvextir samkvæmt lögum nr. 58/1960. Var almennt litið svo á að orðalag 3. gr. l. nr. 58/1960 væri fullnægjandi þótt sú yrði ekki raunin í dómi Hæstaréttar 19. desember 1986.

Þótt ekki væru ákvæði í lögum um birtingarskyldur banka og sparisjóða lagði Seðlabankinn áherslu á það strax í tilkyningu sinni 2. ágúst 1984 og síðar að innlánsstofnanir auglýstu inn- og útlánskjör og lántökukostnað á áberandi og skilmerkilegan hátt í afgreiðslum sínum og gæfu upplýsingar um nafnvexti og ársávöxtun. Einnig birti bankinn reglulega yfirlit yfir helstu vexti sem í gildi voru hjá innlánsstofnunum. Samhliða þessu var unnið að því að samræma reglur um það takmarkaða vaxtafrelsi sem orðin var staðreynd. Í þessu sambandi ákvað Seðlabankinn að gefa út og birta mánaðarlega meðaltal vaxta af nýjum almennum skuldabréfum. Var það fyrst gert með auglýsingu hinn 20. desember 1984 í Lögbirtingablaði með gildistöku frá og með 1. janúar 1985. Auglýsingin bar með sér hverjir voru lægstu og hæstu vextir almennra skuldabréfa hinn 21. dag hvers mánaðar hjá bönkum og sparisjóðum og vegið meðaltal þeirra.

Framangreind skipan vaxtamála hélst óbreytt til 1. nóvember 1986 er lög nr. 36/1986, um Seðlabanka Íslands, tóku gildi. Hin nýju lög Seðlabankans gera ráð fyrir enn auknu

frelsi innlánsstofnana í vaxtamálum í beinu framhaldi af nýrri heildstæðri löggjöf um viðskiptabanka, nr. 86/1985, og um sparisjóði, nr. 87/1985, er tóku gildi í upphafi árs 1986.

Í kjölfar þeirrar hröðu þróunar, sem átt hefur sér stað í vaxtamálum og bankalöggjöf síðan um mitt ár 1984, er mikilvægt að renna nýjum stöðum undir réttarreglur um vexti, endurnýja sumt miðað við breyttar aðstæður, lögfesta annað sem hefð er komin á og loks að bæta við nýjum ákvæðum í því skyni að bæta þjónustu við almenning, auka aðhald í lánsviðskiptum og treysta réttaröryggi manna gegn misnotkun hins nýfengna samningafrelsis um vaxtakjör.

Frumvarp þetta skiptist í fimm kafla. Í I. kafla eru sameiginleg ákvæði um gildissvið laganna. II kafla fjallar um almenna vexti (samningsvexti) frá lántökudegi og fram að gjalddaga, III. kafla um dráttarvexti (vanskilavexti) frá og með gjalddaga fram að greiðsludegi. Í IV. kafla eru refsíákvæði um okur, mótuð með hliðsjón af takmörkuðu vaxtafrelsi og því nokkuð frábrugðin gildandi ákvæði í 2. mgr. 6. gr. laga nr. 58/1960 og sömuleiðis nokkuð öðruvísi en vera mundi við fullkomið vaxtafrelsi. Þar eru auk þess ákvæði um önnur réttaráhrif brota gegn lögnum ef samþykkt verða og um málsmeðferð. Loks eru í V. kafla ákvæði um gildistöku, brottfallin lög og bráðabirgðaráðstafanir. Eru m.a. gerðar ráðstafanir til þess að öll opinber mál, sem höfðuð hafa verið til refsingar fyrir okur en ekki hafa hlotið endanlegan dóm fyrir gildistöku laga þessara, verði rekin áfram fyrir dómstólunum og hljóti þar efnisdóm þrátt fyrir 2. gr. almennra hegningarlaga, nr. 19/1940.

Athugasemdir við einstakar greinar frumvarpsins.

Um I. kafla.

Í þessum kafla eru almenn ákvæði um gildissvið frumvarpsins, bæði um almenna vexti (samningsvexti) og dráttarvexti, eftir því sem við á, þ.e. um tegund kröfu og aðra afmörkun hennar (1. gr.), endurgjald lagt að jöfnu við vexti í lánsamningum (2. gr.) og gildi ákvæðanna gagnvart lögum, samningum og venju (3. gr.).

Um 1. gr.

Ákvæði frumvarpsins gilda fyrst og fremst um **fjárkröfur á sviði fjármunaréttar** hvort sem um einhliða eða tvíhliða (gagnkvæm) kröfuréttarsambönd er að ræða. Fjárfrafa verður að vera gild, má t.d. ekki stafa frá málamyndagerningi. Hugtakið fjárfrafa er nokkru víðtækara en peningakrafa en hefur yfirleitt sömu merkingu samkvæmt frumvarpinu. Fjárfrafa getur í upphafi verið krafa um annað en peninga, t.d. krafa um afhendingu vöru, en síðar vegna vanefnda breyst í peningakröfu og þá fyrst leitt til vaxtagreiðslu. Fjárfrafa getur og verið krafa um endurgreiðslu, t.d. þegar kaupum er rift eða rift er ráðstöfun samkvæmt VIII. kafla laga nr. 6/1978 og krafið um endurgreiðslu auðgunar skv. 62. gr. þeirra laga eða bótakrafa er gerð skv. 63. gr. laganna, að því tilskildu að fyrir liggi upplýsingar um fjárhæð bóta. Krafa getur verið hvort sem er í íslenskum eða erlendum gjaldmiðli. Reglur frumvarpsins taka einnig til krafna um greiðslu févítis og hliðstæðra krafna á sviði fjármunaréttar.

Frumvarpið tekur til krafna á öðrum sviðum réttarins, eftir því sem við getur átt, enda eru mörk fjármunaréttar og annarra réttarsviða oft vandstíkuð. Má þar nefna sifjaréttar-kröfur og kröfur á sviði allsherjarréttar (opinbers réttar). Í allsherjarrétti eru í gildi mörg sérákvæði um dráttarvexti, sjá 112. gr., sbr. 4. mgr. 113. gr. laga nr. 75/1981, um tekjuskatt og eignarskatt. Ákvæði þessi haldast þótt frumvarp þetta verði að lögum. Að því leyti sem sérlagaákvæðum, samningum eða venju er ekki til að dreifa skal beita ákvæðum þessa frumvarps, t.d. um hæð og upphafstíma dráttarvaxta.

Um 2. gr.

Í 4. og 6. gr. laga nr. 58/1960 er **annað endurgjald** lagt að jöfnu við vexti. Skiptir ekki máli hvert endurgjaldið er ef það er í **raun** endurgjald fyrir lánveitingu eða umliðun skuldar um tiltekinn tíma, t.d. afföll af skuldabréfum sem ganga kaupum og solum í formi kaupsamninga enda sé sannað að um dulbúinn lánsamning sé að ræða.

Um 3. gr.

Ákvæði frumvarpsins um ákvörðun vaxta gilda ef annað leiðir ekki af lögum, samningum eða venju. Ákvæðin eru því frávíkjanleg, þ.e. semja má á annan veg en í frumvarpinu greinir, auk þess sem viðskiptavenja (réttarvenja) eða lagafyrirmæli geta leitt til annarrar niðurstöðu. Ákvæðin eru þó ekki frávíkjanleg með samningum að því leyti sem ákvæði frumvarpsins fela beinlínis í sér takmörkun, sbr. 10. og 11. gr. um hámark dráttarvaxta, sbr. 18. gr., eða aðrar réttarreglur, t.d. reglur III. kafla laga nr. 7/1936. 3. gr. tekur ekki til IV. og V. kafla frumvarpsins.

Um II. kafla.

Frumvarpið staðfestir það aukna vaxtafrelsi sem þróast hefur undanfarin ár í fjármálaviðskiptum hér á landi þannig að vaxtabreytingar ráðast einkum af verðbólgu og efnahagshorfum í þjóðfélaginu þegar lánin eru veitt. Almennir vextir (samningsvextir) eru frjálsir samkvæmt frumvarpinu að því leyti að almennt má semja um vaxtahæð og önnur vaxtakjör en farin er sú millileið til verndar lántakendum að takmarka frelsið við ákveðið vaxtamark ef frelsið er misnotað. Ef maður hagnýtir sér á óréttmætan hátt fjárþröng annarra eða aðstöðumun þeirra að öðru leyti er það refsivert okur skv. 17. gr. frumvarpsins þegar áskildir eru vextir eða annað endurgjald umfram gildandi vaxtahámark sambærilegra bankavaxta. Sama er að segja um endurgreiðsluákvæðið í 19. gr. frumvarpsins. Í því felst engin takmörkun á vaxtahæð **nema ólögmaetri aðferð sé beitt** gagnvart lántaka. Þá kemur til endurgreiðslu vaxta sem eru umfram hæstu auglýstu útlánsvexti viðskiptabanka og sparisjóða á hliðstæðum lánnum. Eftir því sem vextir fara meira umfram gildandi vaxtamörk innlánsstofnana eykst hættan á því að **óréttmæt hagnýting** þyki hafa átt sér stað og samningur þar með ógildur. Frumvarpið tryggir lánamarkaðnum með þessu verulegt svigrúm umfram gildandi bankavexti en veitir jafnframt lántakendum viðunandi og mun virkari vernd en gildandi lagaákvæði gera.

Um 4. gr.

Það er aðalreglan samkvæmt frumvarpinu eins og verið hefur að engir vextir greiðist fram að gjalddaga kröfu nema um þá sé berum orðum samið eða það leiði af edlilegri skýringu eða fyllingu samningsins, svo sem ef lánveiting er til alllangs tíma og lánsfjárhæð ekki smávægileg. Skyldur til greiðslu vaxta kann og að leiða af viðskiptavenju eða lagafyrirmælum, t.d. vaxtataka innlánsstofnana, föst reikningsviðskipti atvinnufyrirtækja og verslunarkaup, sbr. 2. másl. 1. mgr. 38. gr. laga nr. 39/1922, um lausafjárkaup.

Um 5. gr.

Ákvæði þetta er efnislega svipað gildandi ákvæði í 1. gr. laga nr. 58/1960. Tekið er tillit til mismunandi vaxtakjara á markaðnum með því að miða við vegið meðaltal vaxta af almennum óbundnum sparisjóðsreikningum (sparisjóðsbókum) sem birtist í Lögbirtinga-
blaði eftir ákveðnum reglum, sbr. 8. gr. frumvarpsins. Er hér gert ráð fyrir líku fyrir-
komulagi og verið hefur þótt vissulega megi benda á að raunvextir almennra sparisjóðsbóka hafa lengst af verið fyrir neðan núll.

Um 6. gr.

Þegar samið er ótiltekið um hæstu vexti er eðlilegast að miða við hæstu gildandi vexti af hliðstæðum lánum hjá viðskiptabönkum og sparisjóðum eins og þeir eru auglýstir á hverjum tíma, sbr. 8. gr. frumvarpsins. Þegar metið er hvað teljist hliðstætt lán ber auk lánaforms að taka tillit til áhættu (trygginga) og tímalengdar láns.

Um 7. gr.

Í grein þessari eru reglur um vexti af skaðabótakröfum, bæði innan samninga og utan. Lagt er til að kröfur um skaðabætur beri almennt vexti frá og með þeim degi er hið bótaskylda atvik átti sér stað. Eru vextir hér miðaðir við vegið meðaltal vaxta af almennum óbundnum sparisjóðsreikningum. Er það gert í trausti þess að þessir vextir fylgi nokkurn veginn verðbólgu.

Fjárhæð skaðabótakröfu kann að miðast við verðlag á síðara tímamarki en tjónsdeginum. Sem dæmi má nefna viðgerðarkostnað á eign sem kemur fyrst til greiðslu mörgum mánuðum eða árum eftir að tjónsatvik átti sér stað.

Um 8. gr.

Grein þessari er ætlað að tryggja almenningi, viðskiptalífi og dómstólum öruggar og aðgengilegar upplýsingar um vaxtakjör innlánsstofnana á föstum og reglulegum tímum. Lögð er í 1. mgr. afdráttarlaus skylda á viðskiptabanka og sparisjóði að tilkynna Seðlabanka án tafar um öll vaxtakjör og breytingar á þeim í því formi sem Seðlabankinn krefst. Fram að þessu hefur Seðlabankinn aflað þessara upplýsinga án beinna lagafyrirmæla.

Seðlabankinn er skv. 2. mgr. skyldur til að birta mánaðarlega í Lögbirtingablaði í aðgengilegu formi öll almenn vaxtakjör hvers viðskiptabanka og sparisjóðanna sameiginlega svo og vegið meðaltal vaxta, að því leyti sem nauðsynlegt er samkvæmt ákvæðum frumvarpsins. Tilkynning skal birt fyrir lok mánaðar og gilda næsta mánuð eða uns næsta tilkynning er birt. Ekki er gert ráð fyrir birtingu í Lögbirtingablaði nema einhver breyting hafi orðið frá því að síðast var auglýst. Með **almennum vaxtakjörum** er átt við kjör þeirra innlána- og útlánategunda sem almennt eru notaðar og ekki eru einskorðaðar við eina eða fáar stofnanir. Gert er ráð fyrir að birtar séu upplýsingar um vaxtakjör sparisjóðanna sameiginlega en ekki hvers um sig. Með **vegnu meðaltali** er átt við að vægi einstakra kjara fari eftir notkun þeirra, t.d. með hliðsjón af stærð stofnunar. Æskilegt er þótt ekki sé kveðið á um það í grein þessari að Seðlabankinn birti í upphafi árs eða oftár yfirlit yfir vaxtakjör og tímabil þeirra til glöggvunar fyrir almenning.

Um III. kafla.

Kaflinn fjallar um dráttarvexti (vanskilavexti), sem gert er ráð fyrir sem aðalreglu ef vanskil verða, frá og með gjalddaga kröfu, sé hann fyrir fram ákveðinn, fram að greiðsludegi. Samkvæmt 3. gr. frumvarpsins má þó að nokkru leyti víkja frá þessum reglum, svo sem áður er greint.

Ákvörðun dráttarvaxta má hugsa sér eftir tveimur megináðferðum. Í frumvarpi þessu eru dráttarvaxtaákvæðin byggð ofan á almennt gildandi vaxtakjör þar sem þau kjör hljóta að vera til viðmiðunar um það tjón sem leiðir af vanskilum í almennri lánastarfsemi. Þessi leið tekur því fyrst og fremst mið af þörfum almennrar lánastarfsemi fyrir gildandi dráttarvexti á hverjum viðskiptadegi og mánuði. Hin aðferðin, þar sem fastir dráttarvextir eru byggðir ofan á verðgildisbætur (höfuðstólsvísitölu) og sérstaklega vexti hvers láns, tekur fremur mið af skaðabótakröfum, dómkröfum og lánum til langs tíma. Þetta kerfi getur reynst flókið þegar um er að ræða óverðtryggð lán með nafnvöxtum og óleyst mál varðandi verðtryggð lán. Rök fyrir verðgildisbótum sem grundvelli dráttarvaxta virðist einkum vera þau að ekki sé á það treystandi að almennt vaxtastig fylgi verðbólgu. Þetta virðist nú brátt ástæðulaus ótti þar sem frjálsræði í markaðsákvörðun vaxta er að vinna sér hefð bæði í lánsviðskiptum og dómsmálum.

Um 9. gr.

Í 9. gr. frumvarpsins eru reglur um það hvenær heimilt sé að hefja töku dráttarvaxta og hvaða skilyrði þurfi að uppfylla til þess að slík heimild verði virk. Að því er upphafstímamann varðar eru reglurnar tvíþættar eftir því hvort gjalddagi er ákveðinn eða ekki.

Lagt er til í 1. mgr. að dráttarvextir reiknist frá og með gjalddaga ef hann er fyrir fram ákveðinn svo sem algengast er. Gjalddagi er sá dagur er kröfuhafi getur krafist greiðslu skuldar. Ef atvik eru með þeim hætti að kröfuhafi geti ekki krafist greiðslu nema að undangenginni uppsögn eða tilkynningu með ákveðnum fresti er gjalddagi kröfunnar fyrst að þessum fresti liðnum. Venja er að reikna vexti lána frá og með lánveitingardegi og fram að gjalddaga. Verði vanskil er á sama hátt eðlilegt að reikna dráttarvexti frá og með gjalddaga og fram að greiðsludegi.

Ef gjalddagi er ekki ákveðinn gildir regla 2. mgr. Samkvæmt henni má kröfuhafi reikna dráttarvexti á kröfuna þegar liðinn er einn mánuður frá því að hann sannanlega krafði skuldara um greiðslu. Að sjálfsgöðu verður kröfuhafi að hafa heimild til að krefjast greiðslu svo að hann öðlist rétt til dráttarvaxta. Almennar sönnunarreglur gilda um sönnun fyrir því, að greiðslu hafi verið krafist. Kröfu verður að fylgja áskilnaður um greiðslu dráttarvaxta ef vanskil verða. Slík greiðslukrafa er ákvöð sem skuldbindur móttakandann frá þeim degi er hún kom til hans. Af ákvæðum 2. mgr. leiðir að greiðslukrafa komin til skuldara 30. janúar heimilar töku dráttarvaxta frá og með 28. febrúar (29. febrúar á hlaupári).

Í 3. mgr. felst sú regla að dráttarvexti megi ávallt reikna af kröfu frá þeim tíma er dómsmál telst höfðað til heimtu hennar. Mál telst höfðað þegar dómsstefna hefur verið birt eða ef varnaraðili mætir óstefndur fyrir dómi, sbr. 103. gr. laga nr. 85/1936, sbr. 30. gr. laga nr. 28/1981, um breytingu á þeim lögum. Regla þessi á þó ekki við um skaðabótakröfur, sbr. 15. gr.

Um 10. gr.

Hér er fjallað um ákvörðun dráttarvaxta af fjárkröfum í íslenskum gjaldmiðli, bæði grundvöll ákvörðunar og reikniaðferð. Sú leið varð hér fyrir valinu að tengja dráttarvaxta-ákvörðun almennum gildandi útlánskjörum hjá viðskiptabönkum og sparisjóðum.

Hlutverk dráttarvaxta er tvíþætt. Þeim er í fyrsta lagi ætlað að hvetja til lögmætra efnda á fjárkröfum. Í öðru lagi er þeim ætlað að bæta kröfuhafa það tjón sem almennt má ætla að greiðsludráttur baki honum, án þess að hann þurfi að færa sönnur á hvert raunverulegt tjón hans er vegna greiðsludráttarins. Með hliðsjón af þessum forsendum er regla 1. mgr. við það miðuð að dráttarvextir verði alltaf nokkru hærri en ávöxtun nýrra almennra útlána hjá viðskiptabönkum og sparisjóðum á hverjum tíma. Verðbólga á Íslandi hefur verið afar breytileg og þurfa lög að vera nothæf, hvort sem verðbólga er mikil eða lítil. Við aukið vaxtafrelsi má reikna með því, að vextir nýrra útlána miðist fyrst og fremst við ríkjandi verðbólgu og horfur um hana á næstunni. Raunar má búast við að viðskiptabankar og sparisjóðir tryggi að ávöxtun útlána verði almennt hærri en verðbólga á hverjum tíma. Lán til langs tíma geta borið breytilega vexti eða verið verðtryggð.

Ákvæði 10. gr. miðar að því að raunvaxtamunur venjulegra útlána og dráttarvaxta verði óháður nafnvöxtum. Hlutfallið milli endurgreiðslu að viðbættum dráttarvöxtum og endurgreiðslu með venjulegum útlánsvöxtum verður þá nokkurn veginn hið sama hvort sem nafnvextir eru háir eða lágir. Þetta markmið næst hins vegar ekki ef ákveðinni hundradstölu er bætt við útlánsvexti og enn síður ef bætt er við þá ákveðnu hlutfalli af nafnvöxtum útlána.

Dráttarvextir eru í 1. mgr. skilgreindir sem ársvextir en það stendur opið eftir sem áður að fylgja eldri venjum um styttri innheimtutímabil, t.d. um mánaðarvexti eða dagvexti vegna vanskila. Með hugtakinu **ávöxtun** er átt við ígildi vaxta sem greiddir eru eftir á einu sinni á ári. Með **nýjum almennum útlánnum** er átt við ný víxillán og óverðtryggð skuldabréfalán.

Samkvæmt 2. mgr. 10. gr. skal Seðlabanki Íslands mánaðarlega reikna vegið meðaltal ársávöxtunar á nýjum almennum útlánunum hjá viðskiptabönkum og sparisjóðum og birta meðaltal þetta í Lögbirtingablaði ásamt dráttarvöxtum skv. 1. mgr. og skulu þeir dráttarvextir gilda næsta mánuðinn eða þar til næsta tilkynning er birt. Seðlabankanum er með þessu falið að reikna út grundvöll dráttarvaxtaákvörðunar, þ.e. vegið meðaltal ársávöxtunar á nýjum almennum útlánunum, og ákvarða síðan hlutfallið samkvæmt reiknireglu 1. mgr. ákvæðisins. Með **vegna meðaltali** er átt við að tekið sé tillit til vægis í útlánunum hvers viðskiptabanka og sparisjóðs, þ.e. bæði vægis milli skuldabréfalána og víxillána og umfangs útlána hjá hverjum viðskiptabanka og sparisjóði.

Lagt er til í 2. mgr. að útreikningur meðalávöxtunar og ákvörðun dráttarvaxta fari fram mánaðarlega og ekki gert ráð fyrir neinum frávikum í því efni, t.d. vegna skyndilegra og verulegra breytinga á útlánskjörum innlánsstofnana. Með því er lögð áhersla á festu og ákveðna reglu sem ætti að koma öllum til góða. Ætlast er til að Seðlabankinn birti vegið meðaltal ársávöxtunar ásamt dráttarvöxtum í Lögbirtingablaði fyrir lok mánaðar, sbr. 2. mgr. 8. gr. Ekki er þó gert ráð fyrir að birt sé auglýsing í Lögbirtingablaði nema einhver breyting hafi orðið frá næstu auglýsingu á undan.

Í 3. mgr. er lagt til að viðskiptaráðherra setji, að fengnum tillögum Seðlabanka Íslands, nánari reglur í reglugerðarformi um grundvöll og útreikning meðalársávöxtunar og ákvörðun dráttarvaxta, bæði samkvæmt þessari grein og 11. gr.

Um 11. gr.

Í ákvæði þessu er kveðið á um dráttarvexti af löglegum fjárkröfum í erlendum gjaldmiðli. Tekið er fram að um **löglegar** fjárkröfur sé að ræða þar sem það er meginregla íslensks réttar að óheimilt sé að stofna til lánsviðskipta í erlendum gjaldmiðli. Þessa reglu leiðir af 34. gr. laga nr. 13/1979, sbr. upphafsákvæði og 4. tölul. 39. gr. þeirra laga. Þar er gert ráð fyrir, að heimild í lögum eða reglugerð þurfi að liggja til grundvallar slíkum lánsviðskiptum. Í hinum nýju seðlabankalögum, nr. 36/1986, eru hin tilvitnuðu ákvæði ekki felld úr gildi.

Um ákvörðun dráttarvaxta gilda hliðstæðar reglur og í 10. gr. um kröfur í íslenskum gjaldmiðli nema í stað meðalávöxtunar á nýjum almennum útlánunum kemur hér meðalávöxtun viðkomandi gjaldmiðils á innlendum gjaldeyrisreikningum í viðskiptabönkum og sparisjóðum. Að öðru leyti má vísa til athugasemda við 10. gr. frumvarpsins.

Í 3. mgr. er sú regla sett að miða við vexti af almennum óbundnum sparisjóðsreikningum í hlutaðeigandi landi sé um gjaldmiðil að ræða sem ekki er gefinn kostur á að eiga á innlendum gjaldeyrisreikningum hér á landi eða gjaldmiðil sem ekki er skráður hér á landi.

Um 12. gr.

Rétt þykir að taka af skarið í lögum um vaxtavöxtun dráttarvaxta, þó þannig að þeir leyfist fyrst eftir 12 mánaða vanskil og á 12 mánaða fresti eftir það. Ákvæði um vaxtavexti hafa verið í auglýsingum Seðlabankans undanfarin ár, sbr. nú síðast auglýsingu 22. desember 1986, sem gerir ráð fyrir svipaðri reglu og frumvarp þetta. Með dómi Hæstaréttar 23. desember sl. var staðfest að heimild Seðlabankans til ákvörðunar dráttarvaxta skv. 5. gr. laga nr. 58/1960, sbr. 1. gr. laga nr. 71/1965, tæki til ákvarðana bæði um vaxtahæð og vaxtareikning. Kemur hið nýja ákvæði 12. gr. þannig í reynd í stað 5. gr. gildandi vaxtalaga nr. 58/1960.

Um 13. gr.

Í þessu ákvæði er lagt til að skuldara verði ekki gert að greiða dráttarvexti ef um viðtökudrátt af hálfu kröfuhafa er að ræða. Til þess að um viðtökudrátt geti verið að ræða þarf skuldari að hafa bæði vilja og getu til að greiða og hann þarf að hafa gert kröfuhafa

löglegt greiðslutilboð eða lagt féð inn á geymslureikning skv. lögum nr. 9/1978. Ákvæði þetta tekur einnig til þeirra tilvika er skuldara er rétt að halda að sér höndum um greiðslu, t.d. vegna vanefnda, eftir atvikum fyrirsjáanlegra vanefnda, af hálfu kröfuhafa.

Gert er ráð fyrir að vaxtagreiðslur falli niður með öllu meðan á slíkum viðtökudrætti stendur. Er ekki rétt að skylda skuldara til að leggja féð inn á geymslureikning þótt við féð bætist nokkrir bankavextir kröfuhafa til handa.

Um 14. gr.

Þetta ákvæði frumvarpsins er í samræmi við 3. mgr. 1. gr. laga nr. 56/1979, um dómvexti, en lagt er til í 21. gr. frumvarps þessa að þau lög verði numin úr gildi. Nauðsynlegt er að hafa slíka heimild í lögum þegar litið er til þess að hæð dráttarvaxta getur breyst jafnvel mánaðarlega og málarekstur til heimtu kröfu tekur oft langan tíma. Ef frumvarp þetta verður að lögum mundi krafa bera þá dráttarvexti á hverjum tíma sem af útreikningi Seðlabankans leiddi skv. fyrirmælum 10. og 11. gr. frumvarpsins.

Um það, hvenær mál telst höfðað, vísast til athugasemda við 3. mgr. 9. gr. frumvarps þessa.

Um 15. gr.

Lagt er til, að skaðabótakröfur beri dráttarvexti skv. 1. mgr. 10. gr. þegar liðinn er mánuður frá þeim degi er kröfuhafi (tjónþoli) sannanlega lagði fram þær upplýsingar sem þörf er á til þess að meta tjónsatvik og fjárhæð skaðabóta. Í mörgum tilvikum liggja fyrir nægilegar upplýsingar um tjónsatvik og fjárhæð skaðabóta mjög skömmu eftir að tjónsatvik á sér stað. Í öðrum tilvikum þarf að fá mat sérfróðra manna t.d. á galla söluhlutar og á fjárhæð skaðabóta. Heimild til að krefja um dráttarvexti mundi í slíkum tilvikum stofnast þegar liðinn er mánuður frá því að kröfuhafi sannanlega lagði fram slíkt mat.

Þegar um líkamstjón er að ræða þarf almennt að leggja fram örorkumat og útreikning sérfræðings á fjárhæð skaðabóta vegna tekjutaps er leiðir af örorku. Rétt þykir í slíkum tilvikum, svo og vegna miskabótakrafna, að dómstólar geti ákveðið við hvaða tíma dráttarvaxtagreiðslu skuli miða. Tíminn frá slysi, þar til unnt er að leggja fram upplýsingar um örorku sem þörf er á til þess að ákvarða bætur, getur verið svipaður og við önnur tjónsatvik. En æskilegt getur verið að biða lengur með að meta fjárhæð bóta vegna þess að oft kemur ekki í ljós fyrr en allöngu eftir slys hver verður varanleg örorka. Vextir fyrir tímabilið frá slysdegi og þar til endanlegt uppgjör fer fram mega ekki stuðla að því að annar hvor málsaðila hafi hag af því að tefja málið og mega ekki heldur verða til þess að uppgjóri sé hraðað meira en góðu hófi gegnir til að meta örorkuna sem best. Því er dómstólum hér fengin heimild til að kveða á um vaxtatímabilin hverju sinni.

Um 16. gr.

Hér er lagt til að almennir sammingsvextir, verðbætur og annað umsamið álag falli niður frá þeim tíma er til greiðslu dráttarvaxta kemur. Leiðir það eðlilega af þeim forsendum sem ákvörðun dráttarvaxta er byggð á í 10.–12. gr. frumvarps þessa.

Um IV. kafla.

Í IV. kafla frumvarpsins eru ákvæði um refsíabyrgð fyrir okur (17. og 18. gr.), um endurgreiðslu ólögmeats endurgjalds (19. gr.) og málsmeðferð (20. gr.). Svo sem fyrr er fram komið er refsivert okur skilgreint með nýjum hætti í 17. gr., með hliðsjón af þeirri þróun í vaxtamálum sem orðið hefur á undanförunum árum. Okurhugtak 2. mgr. 6. gr. laga nr. 58/1960 er úrelt orðið að því er almenna vexti varðar. Hins vegar veitir misneytingarákvæði 253. gr. almennra hegningarlaga lántakendum ónóga vernd. Skilyrði þess ákvæðis eru svo ströng að mjög sjaldan reynir á það í framkvæmd. Sama reynsla hefur verið af hliðstæðu

ákvæði í Danmörku. Þess vegna þótti rétt þar í landi að styrkja til muna refsivernd lántakenda og annarra sem standa höllum fæti í samningum vegna fjárhagslegra erfiðleika eða annars aðstöðumunar með því að tveimur nýjum lagaákvæðum var á árinu 1975 bætt inn í hegningarlögin (300. gr. b og c). Höfð var hliðsjón af þessum ákvæðum við samningu frumvarpsins en nauðsynlegt var samt að haga refsíákvæðum þessum með öðrum hætti, m.a. til þess að gera þau skýrari og hnitmiðaðri en tilvitnuð ákvæði dönsku laganna. Hér þurfti auk þess að taka tillit til núverandi aðstæðna í vaxtamálum en Danir hafa lengi búið við mun rýmra vaxtafrelsi. Markmiðin með hinum nýju ákvæðum IV. kafla eru þau fyrst og fremst að veita bæði innlánsstofnunum og almenna lánamarkaðnum hæfilegt svigrúm til athafna og þróunar en veita lántakendum jafnframt viðunandi vernd. Tilhögunin er sú í stórum dráttum að út af fyrir sig má semja um hvaða almenna vexti sem er. En sé farið ólöglega að við samningsgerð, framsal samnings, beitingu hans eða hagnýtingu, samkvæmt því sem lýst er í 17. gr., verður hinn brotlegi að gjalda þess að hafa áskilið sér vexti eða annað endurgjald umfram hæstu gildandi vaxtamörk sambærilegra útlánsvaxta hjá viðskiptabönkum og sparisjóðum, á þeim tíma er til skuldar var stofnað. Eftir því sem þetta bil breiðkar og vaxtatakan fer lengra umfram vaxtakjör innlánsstofnana því meiri er áhættan, bæði hættan á því að dómstólar telji um óréttmæta hagnýtingu aðstöðumunar að ræða svo og á þyngri viðurlögum ef brot sannast.

Um 17. gr.

Hinu ólögmeta atferli er lýst í upphafi 17. gr. frumvarpsins sem því að **hagnýta sér á óréttmætan hátt fjárþröng viðsemjanda síns eða aðstöðumun þeirra að öðru leyti**. Hér þarf að vera um misnotkun aðstöðu að ræða, það grófa að dómstólar telji hana refsiverða. Orðin á **óréttmætan hátt** eru ætluð sem eins konar fyrirvari til dómstóla um mat á refsiverðleika háttseminnar og þrengingu á efnissviði ákvæðisins. Tryggir það á svipaðan hátt og ólög-mætisfyrirvari 248. gr. almennra hegningarlaga að ákvæðinu sé beitt með nokkurri varúð. Svipuð aðferð var höfð við lögfestingu 300. gr. b í dönsku hegningarlögunum. Að sjálfsögðu skiptir fjárþröng mestu máli varðandi aðstæður viðsemjandans en rétt þykir að hafa opið ákvæði um hliðstæðan aðstöðumun aðila, t.d. þar sem annar er háður hinum í starfi, vegna fyrri viðskipta, um útvegum fíkniefna o.s.frv. Hæfilega takmörkun á þessu atriði er að finna í óréttmætisfyrirvaranum.

Það atferli, er lýst var hér að framan, þarf að beinast að því að **áskilja sér vexti eða annað endurgjald fyrir lánveitingu umfram gildandi vaxtamörk sambærilegra útlánsvaxta hjá bönkum og sparisjóðum**. Þessi síðari mælikvarði okurháttseminnar er fyrst og fremst hugsaður sem **viðmiðun** í samningum utan bankakerfisins og mælikvarði við mat háttseminnar. Okurbrot er fullframið við áskilnað. Samningur þarf ekki að hafa tekist. Um **annað endurgjald**, t.d. afföll af skuldabréfum, má vísa til athugasemda við 2. gr. frumvarpsins.

Sem sagnæmisskilyrði þarf ákærvaldið að sýna fram á annaðhvort ásetning eða stórfellt gáleysi. Er það meðalvegur milli gildandi ákvæða í 2. mgr. 6. gr. laga nr. 58/1960 (ásetningur eða gáleysi) og 253. gr. alm. hgl. (ásetningur). Sömu kröfur eru gerðar í hinu sérstaka hlutdeildarákvæði 2. mgr. Um tilraun og hlutdeild skv. III. kafla hegningarlaga fer hins vegar eftir almennum reglum þeirra laga.

Þótt fésektir verði að líkindum áfram algengasta refsingin fyrir okur er þó gert ráð fyrir að alvarleg brot af þessu tagi geti varðað refsivist. Unnt væri þá að beita fésektum jafnhliða refsivist, sbr. 2. mgr. 49. gr. alm. hegningarlaga. Rétt er að taka það fram að sé fangelsi tilgreint í ákvæðinu sem refsitegund er heimilt skv. 65. gr. stjórnarskrárinnar að beita gæsluvarðhaldi ef rannsóknarnauðsynjar standa til þess.

Í 2. mgr. 17. gr. er sérstakt ákvæði um **eftirfarandi hlutdeild** í okurbrotum, nokkurn veginn hliðstætt ákvæði 300. gr. c í dönsku hegningarlögunum. Með ákvæði þessu er unnt að ná til „skuggamanna“, þ.e. þeirra sem skipta við okrara, fjármagna slíka starfsemi og njóta hagnaðar af henni. Sökunautar samkvæmt þessu ákvæði þurfa að uppfylla öll sömu skilyrði

Alpt. 1986. A. (109. löggjafarþing).

182*

og aðalmenn skv. 1. mgr. Eðli máls samkvæmt er raunar örðugra að sanna sekt á hlutdeildarmennina, ekki síst ásetning eða stórfellt gáleysi. Samkvæmt tveimur fyrstu málsliðunum þarf hinn brotlegi ekki sjálfur að hafa hagnast á viðskiptunum.

Í 3. mgr. 17. gr. er lagt til að lögfest verði ákvæði um **hlutræna refsíabyrgð lögaðila** þar sem það á við. Slík ákvæði um refsíabyrgð án persónulegrar sakar eru allalgeng orðin í lagasetningu á síðari árum, einkum til þess að bera niður á svokölluðum **efnahagsbrotum** í atvinnustarfsemi fyrirtækja, sbr. lög nr. 10/1960 um söluskatt, 5. mgr. 25. gr., lög nr. 75/1981, um tekjuskatt og eignarskatt, 5. mgr. 107. gr., lög nr. 34/1964, um loftferðir, 183. gr., höfundalög nr. 73/1972, 3. mgr. 54. gr., lög nr. 39/1985, um kerfisbundna skráningu á upplýsingum er varða einkamálefni, 28.–29. gr. og lög nr. 32/1986, um varnir gegn mengun sjávar, 28. gr. Í sumum þessum ákvæðum felst auk refsiviðurlaga heimild til leyfissviptingar (sviptingar starfsréttinda). Er svo einnig skv. 3. mgr. 17. gr. í frumvarpi þessu. Að sjálfsögðu eru sömu sönnunarkröfur gerðar sem endranær, sbr. 108. gr. laga nr. 74/1974. Ekki þykir eðlilegt að lögaðili sleppi þótt hinn brotlegi finnist ekki, t.d. af því að honum hefur verið sagt upp.

Um 18. gr.

Að því er ólöglega dráttarvaxtatöku varðar er byggt á hinum ófrávikjanlegu ákvæðum 10. og 11. gr. frumvarpsins um hámark dráttarvaxta. Hér er því hið víðtækara okurhugtak lagt til grundvallar, líkt því sem nú er að finna í 2. mgr. 6. gr. laga nr. 58/1960. Um ákvörðun og birtingu dráttarvaxta eru nú skýrar reglur í tilvitnuðum ákvæðum. Um önnur atriði má vísa til athugasemdanna við 17. gr.

Um 19. gr.

Endurgreiðsluákvæði 19. gr. frumvarpsins svarar til 1. mgr. 6. gr. laga nr. 58/1960 að breyttu breytanda. Hugmyndin að baki þessu ákvæði er svipuð og í 17. gr. að öðru leyti en því, að hér er um endurgreiðslu oftekinna vaxta að ræða en ekki refsíabyrgð. Nánar um tilhögun ákvæðisins má vísa til athugasemdanna við II. og IV. kafla. Refsiverður samningur mundi jafnan vera ólögmætur og því ógildur skv. 19. gr. En samningur gæti verið ólögmætur samkvæmt öðrum réttarreglum án þess að leiða til refsíabyrgðar og mundi þá leiða til sömu niðurstöðu.

Um 20. gr.

Ákvæði þetta er í samræmi við almennar reglur en tekið hér með til áherslu og öryggis.

Um V. kafla.

Í V. kafla eru einungis gildistöku- og bráðabirgðaákvæði.

Um 21. gr.

Lagt er til að lög þessi öðlist þegar gildi ef samþykkt verða. Hér er aðeins lagt til að numin séu úr gildi hin almennu lagaákvæði um vexti en ekki hróflað við sérákvæðum á ýmsum sviðum. Með frumvarpi þessu fylgja þó nokkur fylgifrumvörp til breytinga á lögum sem óhjákvæmilegt þótti að breyta til samræmis.

Í 2. mgr. 21. gr. er tekið af skarið um gildistöku með tilliti til eldri og yngri fjárfrafna.

Um ákvæði til bráðabirgða I.

Með þessu ákvæði er tryggt að þau okurmál, sem þegar hafa verið höfðuð til refsingar fyrir gildistöku laga þessara, geti gengið sinn gang og hlotið efnisdóm. Að öðrum kosti er hætt við að þessi mál séu alveg úr sögunni þótt ef til vill megi deila um hversu mikið mat löggjafans á refsinaemi okurbrota breytist við frumvarp þetta, sbr. 2. gr. almennra hegningarlaga.

Um ákvæði til bráðabirgða II og III.

Parfnast ekki skýringa.

Fylgiskjal I.

Frumvarp til laga um breytingu á lögum nr. 39 19. júní 1922, um lausafjárkaup.

1. gr.

38. gr. laganna orðist svo:

Um skyldu til að greiða vexti af kaupverðinu og öðrum greiðslum, sem ekki eru greiddar á gjalddaga, fer eftir ákvæðum laga um vexti.

2. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi.

A t h u g a s e m d i r .

Frumvarp þetta fylgir frumvarpi til vaxtalaga.

Í 38. gr. laga um lausafjárkaup eru ákvæði um vexti í þeim viðskiptum. Eru dráttarvextir ákveðnir 6% ársvextir í verslunarkaupum og 5% ársvextir í öðrum kaupaviðskiptum. Þá eru sérreglur um upphaf vaxtatíma. Ákvæði þessi eru algjörlega úrelt enda ekki eftir þeim farið, sbr. Hrd. 1979, bls. 1142.

Er því lagt til að um þessi viðskipti fari eftir almennum reglum sem fram koma í frumvarpi að lögum um vexti.

Frumvarpið þarfnast ekki skýringa að öðru leyti.

Fylgiskjal II.

Frumvarp til laga um breytingu á víxillögum, nr. 93 19. júní 1933, sbr. 1. og 2. gr. laga nr. 54 18. maí 1965 um breytingu á þeim lögum.

1. gr.

2. tl. 1. mgr. 48. gr. laganna, sbr. 1. gr. laga nr. 54/1965, orðist svo:
Dráttarvaxta frá gjalddaga samkvæmt lögum um vexti.

2. gr.

2. tl. 49. gr. laganna, sbr. 2. gr. laga nr. 54/1965, orðist svo:
Dráttarvaxta samkvæmt lögum um vexti af fjárhæð þeirri er 1. tl. greinir frá þeim degi er hann greiddi hana.

3. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi.

A t h u g a s e m d i r .

Frumvarp þetta fylgir frumvarpi til vaxtalaga.

Samkvæmt 48. og 49. gr. víxillaga, eins og þeim greinum var breytt með lögum nr. 54/1965, getur víxilhafi eða sá sem víxil hefur leyst til sín krafid þá, sem víxilábyrgð bera gagnvart honum, um dráttarvexti frá gjalddaga að greiðsludegi, þá hæstu sem Seðlabanki Íslands heimilar innlánsstofnunum að taka. Í fyrrgreindu frumvarpi til laga um vexti er gert ráð fyrir að dráttarvextir verði ekki ákveðnir af Seðlabankanum, heldur ákveðnir með lagareglu. Er því rétt að breyta fyrrgreindum ákvæðum víxillaganna í samræmi við það.

Að öðru leyti þarfnast frumvarp þetta ekki skýringa.

Fylgiskjal III.

Frumvarp til laga um breytingu á tékkalögum, nr. 94 19. júní 1933, sbr. lög nr. 55 18. maí 1965 um breytingu á þeim lögum.

1. gr.

2. tl. 45. gr. laganna, sbr. 1. gr. laga nr. 55/1965, orðist svo:
Dráttarvaxta samkvæmt lögum um vexti af þeirri fjárhæð frá sýningardegi.

2. gr.

2. tl. 46. gr. laganna, sbr. 2. gr. laga nr. 55/1965, orðist svo:
Dráttarvaxta samkvæmt lögum um vexti af fjárhæð þeirri frá þeim degi er hann greiddi hana.

3. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi.

A t h u g a s e m d i r .

Frumvarp þetta fylgir frumvarpi til vaxtalaga.

Samkvæmt 45. og 46. gr. tékkalaga, eins og þeim greinum var breytt með lögum nr. 55/1965, getur tékkahafi eða sá sem leyst hefur tékka til sín krafið þá, sem tékkaábyrgð bera gagnvart honum, um dráttarvexti frá gjalddaga að greiðsludegi, þá hæstu sem Seðlabanki Íslands heimilar innlánsstofnunum að taka. Í fyrrgreindu frumvarpi að lögum um vexti er gert ráð fyrir að dráttarvextir verði ekki ákveðnir af Seðlabankanum, heldur ákveðnir með lagareglu. Er því rétt að breyta ákvæðum tékkalaganna í samræmi við það.

Að öðru leyti þarfnast frumvarp þetta ekki skýringa.

Fylgiskjal IV.

Frumvarp til laga um breytingu á lögum nr. 55 9. júní 1980, um starfskjör launafólks og skyldutryggingu lífeyrisréttinda.

1. gr.

7. gr. laganna orðist svo:
Verði dráttur á greiðslu iðgjalda samkvæmt lögum þessum skal skuldari greiða dráttarvexti af skuldinni frá gjalddaga samkvæmt lögum um vexti.

2. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi.

A t h u g a s e m d i r .

Frumvarp þetta fylgir frumvarpi til vaxtalaga.

Samkvæmt 7. gr. laga um starfskjör launafólks og skyldutryggingu lífeyrisréttinda skal greiða dráttarvexti af vangoldnum iðgjöldum, þá hæstu sem Seðlabankinn heimilar innlánsstofnunum að taka.

Í fyrrgreindu frumvarpi að lögum um vexti er gert ráð fyrir að dráttarvextir verði ekki ákveðnir af Seðlabankanum heldur með lagareglum. Er því rétt að breyta lagaákvæði þessu í samræmi við það.

Frumvarpið þarfnast ekki frekari skýringa.

Fylgiskjal V.

**Frumvarp til laga
um breytingu á lögum nr. 20 8. mars 1954, um váttryggingarsamninga.**

1. gr.

3. mgr. 24. gr. laganna orðist svo:

Félagið skal greiða vexti af fjárhæðinni frá gjalddaga í samræmi við ákvæði laga um vexti.

2. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi.

A t h u g a s e m d i r .

Frumvarp þetta fylgir frumvarpi til vaxtalaga.

Í 3. mgr. 24. gr. laga um váttryggingarsamninga er ákveðið að váttryggingarfélag skuli greiða vexti af váttryggingarfjárhæð frá gjalddaga hennar, en ákvæði um gjalddaga eru í 1. mgr. greinarinnar. Vextirnir eru ákveðnir 1% p. a. lægri en víxilvextir Landsbankans.

Rétt þykir að fella þessi vaxtaákvæði að reglum þeim sem settar eru fram í frumvarpi til laga um vexti enda ekki ástæða hér til sérreglna.

Frumvarpið þarfnast ekki frekari skýringa.